

หลักการและวิธีการปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุดมคติ

Principles and Practices for Becoming

an Ideal Heir in the Dhamma

¹พระครูภาวนาธีรวรคุณ วิ. (วรโท ธรรมชาติ) และ²เบญจวรรณ กีสุขพันธ์

¹Phrakhrupawwana Teerawarakun vi. (Warathorn Thammachad)

and²Benjawan Keesookpun

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

²คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²Faculty of Education, Suan Dusit University.

¹Corresponding Author's Email: Phrakhrupawwana@gmail.com

Received: August 20, 2025; **Revised:** December 21, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักการ และวิธีการปฏิบัติ เพื่อเป็นธรรมทายาทในอุดมคติ ผลการศึกษาพบว่า ธรรมทายาทสูตรแบ่งโครงสร้างเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้ตระหนักในความเป็นธรรมทายาท และเตือนความเป็นอามิสทายาท จากสาเหตุที่ถูกอุปกิเลส 16 ครอบงำจิตเดิม ส่วนที่ 2 พระสารีบุตรเถระอธิบายขยายพระพุทธพจน์ การน้อมนำหลักการมัชฌิมาปฏิปทา ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 สรุปลงในสิกขา 3 คือ สมาธิ ปัญญา (1) สัมมาทิฏฐิ (2) สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นหมวดปัญญา (3) สัมมาวาจา (4) สัมมากัมมันตะ (5) สัมมาอาชีวะ จัดเป็นหมวดศีล (6) สัมมาวายามะ (7) สัมมาสติ (8) สัมมาสมาธิ จัดเป็นหมวดสมาธิ เพียรทำอริยมรรค 4 ให้ปรากฏละอุปกิเลส 16 ลงได้เด็ดขาด โสดาปัตติมรรคละกิเลสได้ 6, อนาคามิมรรคละกิเลสได้ 4, อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 6 จึงได้ชื่อว่า เป็นธรรมทายาทในทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: อามิสทายาท; ธรรมทายาท; ธรรมทายาทสูตร

Abstract

This Academic article aims to analyze the Principles and Methods of Practicing for become an Ideal Religious Heir in the Dhamma. The results of the study reveal that the Dhammadāyādā Sutta is structured into two main parts. Part 1: The Blessed One told to be aware in Heir in the Dhamma and reproach who were attached to Āmisadāyādā because the Original Mind were dominated by 16 defilement. Part 2: Venerable Sāriputta has duties to expound the Buddha Teaching. When bring The Principles of Majjhima Paṭipadā come to practice followed by The Noble Eightfold Path. And summarized in the Threefold Training

such as Wisdom, Morality, Meditation : (1) Right View, (2) Right Thought are classified as Wisdom, (3) Right Speech, (4) Right Action, (5) Right Livelihood are classified as Morality, (6) Right Effort, (7) Right Mindfulness, (8) Right Concentration are classified as Meditation. By practicing the Four Noble Truths for defect 16 defilement, the Anagami Magga can defect 4 kilesa, and the Arahatta Magga can defect 6 kilesa. Therefore, it can be believed that are the Dhammadāyādasuttam.

Keywords: Āmisadāyādā; Dhammadāyādā; Dhammadāyādasuttam.

บทนำ

จากปรากฏการณ์ของผู้ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ได้พบเห็นเรื่องราวความเสื่อมศรัทธาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันรายวัน พระภิกษุสงฆ์ปกปิดละเมิดพระวินัย หลงเพลินในลาภสักการะ ไม่มุ่งเพียรศึกษาปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ตามพระดำรัสพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ตระหนักในความเป็นอัมมทายาทในทัศนะของวัชระ งามจิตเรจริญ (2559) สถานการณ์ปัจจุบันบุคคลมีความศรัทธาในการบวชน้อย, ขาดความรู้ในพระธรรมวินัย, ทรัพย์สินในขณะบวช, ปกป้องความผิดระหว่างกัน สำหรับผู้ปฏิบัติโดยตรง พระราชวรมณี (พล อากาศโร) และปริวุฒิ ภิญโญสินวัฒน์ (2558) ให้ทัศนะว่า แม้ปัจจุบันการแก้ปัญหาจะมุ่งเน้นเรื่องโครงการสร้างจำนวนศาสนทายาท เป็นไปเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา

เหตุการณ์เทียบเคียง เคยปรากฏขึ้นมาก่อนในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงธรรมเทศนาต่อเหล่าพุทธสาวกทั้งหลาย ปรากฏในอัมมทายาทสูตร คัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก เรื่องลำดับที่ 3 ในมูลปริยายวรรค การจะเป็นอัมมทายาทได้ ต้องศึกษานำไปปฏิบัติตามหนทางแห่งสัมมาปฏิบัติ มัชฌิมมาปฏิบัติ เพื่อบรรเทา ลด ละเลิกที่ต้นเหตุของปัญหาคือ กิเลส 3 ที่ทำให้เกิดอามิสทายาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/29/27)

“...ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่เป็นอามิสทายาท หากเธอทั้งหลายเป็นอามิสทายาทของเรา...จะพึงถูกวิญญูชนทั้งหลายติเตียน...”

ความศรัทธา มาพร้อมกับลาภสักการะจำนวนมาก トラบเท่าที่พระพุทธศาสนายังมีความเจริญรุ่งเรืองปัจจัยที่ทำให้เกิดอามิสทายาทในปัจจุบัน ก็ยังเป็นเช่นสมัยพุทธกาล เมื่อมหาชนสักการะบูชา นอบน้อมถวายของสูงประณีตด้วยจิวร บิณฑบาต คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พวงดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม.; 1/29/141) การเกิดอามิสจากความหลงพิจารณาว่า ลาภสักการะที่ได้มาเป็นลาภที่เกิดขึ้นจากการสักการะกับตนเอง อุปมาเปรียบได้กับเชื้อไฟที่อยู่ใกล้กองไฟ ที่รอการประทุติดไฟขึ้นมา ด้วยเชื้อไฟกิเลสแห่งจิตที่มีอยู่แล้วในตนเอง ผังซ่อนอยู่ในชั้นธันดานของจิตปุถุชนคนทั่วไปโดยธรรมชาติ หากเมื่อใดเปลือขาดสติสัมปชัญญะ อุปกิเลส 16 พร้อมจรเข้าครอบงำมาจะมีอำนาจเหนือจิตเดิมจากจิตเดิมที่ประภัสสร ผุดผ่อง ต้องมัวหมอง มุ่งกระทำตนไปในทางอกุศลกรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อุปกิเลส 16 ว่าเป็นกิเลสแห่งจิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/71/63-64) ที่ประกอบด้วย มกขะ คือความลบลู่คุณท่าน ปฬาสะ คือความตีเสมอ อีสสา คือความริษยา มัจฉริยะะ คือความตระหนี่ มายา คือมารยา สาถยยะ คือความโอ้อวด ถัมภะ คือความหัวดี้อ สारัมภะ คือ

ความแ่งดี มีมานะ คือความถือตัว อติมานะ คือ ความดูหมิ่นเขา มทะ คือความมัวเมา ปมาทะ คือความประมาท เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกิเลสเป็นบาปให้หมดสิ้นไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/33/32) จิตเต็มเมื่อถูกอำนาจของกิเลสครอบงำ เป็นปัจจัยก่อให้เกิดอวิชชา เพราะความไม่รู้ในอริยสัจ 4 จึงนำพาตนเองไปในท่ามกลางกระแสระหว่างกามสุขขัลลิกานุโยค และอตตกิลมณานุโยค ในระหว่างวังวนของสองหลักการนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมอบหลักการมัชฌิมาปฏิปทา เป็นหนทางอันประเสริฐสู่ความเป็นอริยะ ให้ผลที่ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เพื่อสงบ เพื่อระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานจากการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/33/33) ในทัศนะของกรณิการ์ ชาวเงิน และนันทพล โรจนโกศล, 2561. การปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ทำให้ตนเองกำหนดทิศทางที่ถูกต้องกลายเป็นคนที่คิดดี พูดดี ทำดี และพระรณชัย กิตติราโณ (สงฺครี) (2561) มีทัศนะต่อประเด็นนี้ว่า สภาพจิตใจที่มีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ฟุ้งซ่าน สามารถเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ดีขึ้น มรรคมืองค์ 8 ประการลด บรรเทา ละกิเลสได้ในที่สุด เปลี่ยนพฤติกรรมตนเองให้เป็นอริยบุคคล

ด้วยแนวความคิดที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักการ และวิธีการปฏิบัติเพื่อทำให้เป็นธรรมทายาทในอุดมคติ ด้วยการขจัดปัญหาที่ต้นเหตุคือ อุกิเลส 16 ที่ส่งผลในเชิงพฤติกรรม ที่กระทำตนตามอุกิเลสส่งผลให้เป็นอามิสทายาท ในทางแก้ไขตามหลักการมัชฌิมาปฏิปทา วิธีการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ปฏิบัติทำให้มรรคเกิดขึ้น สามารถขจัดละอุกิเลส 16 ได้เด็ดขาด เปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่อริยบุคคลได้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์หลักการ และวิธีการตามข้อปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุดมคติ ใช้งานวิจัยที่มีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่น จากการศึกษาผลการปฏิบัติ ที่กำหนดรู้ทันอุกิเลส 16 เมื่อเกิดขึ้น ควรละ หรือพิจารณาในสิ่งที่ควรพิจารณา โดยได้ผลไปในทางละอุกิเลส 16 ลงชั่วคราว เปลี่ยนพฤติกรรมในปัจจุบัน ด้วยการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ประการ พัฒนาการเชิงพฤติกรรม เหตุจากการสะสมปรับเปลี่ยนอุปนิสัยให้เป็นอริยบุคคลไปตามลำดับที่คาดหวังได้ในปัจจุบัน และในที่สุด พิจารณาเกณฑ์การวัดผลด้วยตนเองจากปริมาณอุกิเลส 16 ที่ลดลง ประเมินได้จากก่อน และหลังการปฏิบัติ โดยผลงานวิจัยจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อเผยแผ่พระธรรมตามเจตนารมณ์ ทำให้เห็นผลเป็นธรรมทายาทได้จริงในปัจจุบัน ไม่ใช่เป็นเพียงอุดมคติ

ธัมมทายาทสูตร

ธัมมทายาทสูตร ปรากฏเนื้อหาลงอยู่ในโครงสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เรื่องลำดับที่ 3 ในมูลปริยายวรรค ธัมมทายาทสูตร ว่าด้วยทายาทแห่งธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/29-33/33) แบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงธรรมเทศนาอามิสทายาท กับธรรมทายาทต่อเหล่าพระภิกษุสงฆ์พุทธสาวก ส่วนที่ 2 ส่วนภาคอรรถกถา โดยพระสารีบุตรเถระอรรถกถาธิบายขยายความพระพุทธานุภาพที่แสดงธรรมเทศนา ก่อนหน้า (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/31-33/29-33)

1. ความเป็นมาของอัมมทายาทสูตร

อัมมทายาทสูตร เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เมืองสาวัตถี โครงสร้างเนื้อหาประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นการเข้าไปลุ่มหลงใน ลากสักการะ ที่จะทำให้เกิดเป็นอามิสทายาทในหมู่พระภิกษุสงฆ์บางส่วน ทรงเมตตาตักเตือนพระภิกษุ ทั้งหลายให้ตระหนักรู้ในตนเพื่อไม่ให้เป็น “อามิสทายาท” (ผู้สืบทอดเพียงแต่หลงในลากสักการะ หรือ ผลประโยชน์ทางวัตถุ) แต่ควรมุ่งเป็น “ธรรมทายาท” (ผู้สืบทอดที่ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน) โทษของการเป็นอามิสทายาท คือจะนำตนไปสู่ความเสื่อม ถูกผู้รู้ตำหนิติเตียน

ส่วนที่ 2 เหตุการณ์ต่อเนื่อง ในการอธิบายขยายพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยหน้าที่ของพระ สารีบุตรเถระต่อเหล่าพระภิกษุสงฆ์ที่ ยังไม่เข้าใจชัดเจน โดยชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ควรน่ายกย่อง คือผู้ศึกษาปฏิบัติ ตามธรรม และส่วนผู้ที่ควรถูกกล่าวตำหนิ คือผู้ที่หมกมุ่นในลากสักการะที่ได้มา พร้อมแจกแจงรายละเอียดถึง การเป็น ธรรมทายาทว่า ต้องดำเนินตามหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา คือการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ประการ ทำอริยมรรค 4 ให้เกิดขึ้น กำจัดอุปกิเลส 16 ได้หมดสิ้นเด็ดขาด สูการเป็นพระอริยบุคคลในที่สุด

ดังนั้น ความเป็นมาของอัมมทายาทสูตร คือการเห็นสาเหตุแห่งความเสื่อมในพระภิกษุสงฆ์ พึงตระหนักรู้ทันในการสำรวมระวังอินทรีย์ เมื่ออุปกิเลส 16 ซึ่งเกิดจากการสัมผัสด้วยการกระทบกับลา กสักการะจนเกิดความอยากได้ บุคคลผู้มีศีลเป็นกรอบวินัยในความประพฤติ จะไม่ละเมิดพระวินัยจนนำไปสู่การ เป็นอามิสทายาท มุ่งมีสมาธิกับการปฏิบัติไปตามทางสายกลาง คืออริยมรรคมืองค์ 8 จนเกิดปัญญารู้แจ้งใน กระบวนการปฏิบัติ พัฒนาไปสู่การรู้แจ้งเกิดอริยมรรค 4 เป็นอริยบุคคลเรียกว่า ธรรมทายาท เป็นผู้สืบทอด พระพุทธศาสนา สมดังเจตนารมณ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอัมมทายาทสูตร

2. สารสำคัญของอัมมทายาทสูตร

ครั้นสมัยพุทธกาล ใน 45 พุทธกิจ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงธรรมเทศนาชื่อว่า อัมมทายาทสูตร ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สารสำคัญของธรรมเทศนา พระองค์ตรัสเตือนต่อเหล่าพุทธสาวกด้วยพระเมตตา ให้ตระหนักในสิ่งที่จะชักนำให้ไปสู่ความเสื่อมครอบงำ ให้เป็น อามิสทายาท มีโทษให้วิญญูชนทั้งหลายติเตียนตนเอง แม้แต่พระพุทธองค์ ก็จะถูกวิญญูชนติเตียน เช่นกัน ในสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเตือนให้ตระหนักคือ มุ่งเพียรทำตนให้เป็นธรรมทายาท (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/29/27) ระบุไว้ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายจงเป็นธรรมทายาทของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย เพราะเราก็มีความเอ็นดูในเธอทั้งหลายอยู่ว่า ‘ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท ไม่ เป็นอามิสทายาท’...”

ในพุทธลีลาการแสดงธรรมเทศนา พระองค์ทรงยกตัวอย่างเรื่องภิกษุ 2 รูป นำมาเปรียบเทียบให้เข้าใจ พระภิกษุ 2 รูป ขณะเดินมาเกิดเวทนาเกิดความหิวขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้ายังมีข้าวเหลือจากบิณฑบาตที่ต้อง ทั้ง พระองค์ตรัสถามพระภิกษุทั้ง 2 รูปมีความประสงค์ในบิณฑบาตนี้หรือไม่? พระภิกษุรูปที่ 1 เมื่อได้รับฟัง

พระดำรัส แล้วระลึกถึงพระพุทธพจน์ว่า จงเป็นธรรมทายาท อย่าเป็นอามิสทายาท พิจารณาว่า บิณฑบาตนี้เป็นอามิส จึงไม่ฉันบิณฑบาต ส่วนพระภิกษุรูปที่ 2 พิจารณาว่า หากไม่ฉันก็ต้องทิ้ง จึงเลือกฉันข้าวในบิณฑบาต เพื่อบรรเทาความหิว ความอ่อนเพลีย ดังพุทธดำรัสที่ว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/30/27-28) ระบุไว้ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้ฉันเสร็จ ห้ามภัตเรียบริ้อยแล้ว สิ้นสุดภตกิจ มีความสุขตามความต้องการแล้ว แต่บิณฑบาตนี้ของเรายังมีเหลือจะต้องทิ้ง หากเธอทั้งหลายประสงค์ ก็จงฉันเถิด หากเธอทั้งหลายจะไม่ฉัน บัดนี้ เราจะทิ้งลงบนพื้นที่ปราศจากของสดเขียว หรือแหล่งในน้ำที่ปราศจากตัวสัตว์...”

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้ให้เห็นผู้เป็นธรรมทายาทคือ พระภิกษุรูปที่ 1 เป็นผู้ควรบูชา สรรเสริญ สาเหตุที่ไม่ฉันบิณฑบาต เป็นไปเพื่อความมกน้อย สันโดษ ชัดเกลา เลี้ยงง่าย ประารถความเพียรสิ้นกาลนาน พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมเทศนาเสร็จแล้ว เสด็จจากไปยังพระวิหาร ต่อมาพระสารีบุตรเถระอรธธาธิบายพระพุทธพจน์ต่อพุทธสาวกที่ยังไม่เข้าใจ ยกเรื่องความสนใจศึกษาวิเวก เปรียบกับความไม่สนใจศึกษาวิเวก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/31/29) ดังที่ข้อความระบุไว้ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวกทั้งหลายไม่สนใจศึกษาวิเวก ด้วยเหตุเท่าไรหนอ เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวกทั้งหลายสนใจศึกษาวิเวก”

เมื่อเหล่าพระภิกษุสงฆ์ไม่สนใจศึกษาวิเวก จึงเป็นผู้ควรถูกติเตียนในฐานะ 3 ประการคือ (1) เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวกทั้งหลายไม่สนใจศึกษาวิเวก, (2) สาวกทั้งหลายไม่ละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ, (3) สาวกทั้งหลายเป็นผู้มักมากเป็นผู้ย่อหย่อน เป็นผู้ไปในโลกกมนธรรม ทอดธุระในปวีเวก ตรงกันข้ามเมื่อผู้สนใจศึกษาวิเวก เป็นผู้ควรสรรเสริญโดยฐานะ 3 ประการคือ (1) เมื่อพระศาสดาประทับอยู่อย่างมีวิเวก สาวกทั้งหลายสนใจศึกษาวิเวก, (2) สาวกทั้งหลายละธรรมทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ, (3) สาวกทั้งหลาย ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้ไปในโลกกมนธรรม ไม่ทอดธุระในปวีเวก

ในบรรดาธรรมเหล่านั้นที่เป็นโทษประกอบด้วย โภคะ คือความโกรธ อุปนาหะ คือความผูกโกรธ มักษะ คือความลบหลู่คุณท่าน ปหาสะ คือความตีเสมอ อิสสา คือความริษยา มัจฉริยะ คือความตระหนี่ มายา คือมารยาสาเถยยะ คือความโอ้อวด ถัมภะ คือความหัวดี้อ สारัมภะ คือความแข่งดี มานะ คือความถือตัว อติมานะ คือความดูหมิ่นเขา มทะ คือความมัวเมา ปมาทะ คือความประมาท การดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อละโลภะ และโทสะ ยังเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ด้วยการปฏิบัติตามมรรคมืด 8 สามารถบรรเทา ลต ละอุปกิเลส 16 ลงได้เด็ดขาด

ดังนั้น สาระสำคัญของธัมมทายาทสูตร ที่เกิดจากพระมหากรุณาธิคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงเมตตาเตือนเหล่าพุทธสาวกให้ตระหนักถึงโทษของอกุศลธรรม ไม่มีสติ สัมปชัญญะจนถูกกิเลสครอบงำ นำไปสู่อามิสทายาท ควรยึดมั่นที่จะเป็นธรรมทายาท ดำเนินตนไปบนหนทางมัชฌิมาปฏิปทา เป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ปฏิบัติตามมรรคมืด 8 ประการ ประพฤติปฏิบัติตนไปในทางที่บุคคลสรรเสริญด้วยฐานะ 3 ประการคือ (1) ควรสนใจศึกษาวิเวก, (2) ละธรรม

ทั้งหลายที่พระศาสดาตรัสว่า ควรละ, (3) ไม่เป็นผู้มักมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำในวัฏกมนธรรม ไม่ทอดธุระในปวิเวก หนทางนี้ลด บรรเทา ละกิเลสได้เด็ดขาด เปลี่ยนพฤติกรรมบุุคคลให้เป็นพระอริยบุคคลได้

หลักการปฏิบัติให้เป็นอัมมทายาท

หลักการปฏิบัติให้เป็นอัมมทายาท ที่ปรากฏในอัมมทายาทสูตรคือ มัชฌิมาปฏิปทา หลักการดำเนินตามทางสายกลาง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 12/33/31-33) มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึงมรรคยอมไม่เข้าใกล้ที่สุด 2 ประการคือ โลภะ และโทสะ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกมรรคว่า มัชฌิมา ตรัสเรียก ปฏิปทา เพราะบุคคลควรนำไปปฏิบัติ หากกล่าวอีกนัย มัชฌิมาปฏิปทา คือ การปฏิบัติทางสายกลางระหว่างกามสุขัลลิกานุโยค กับอัสถกิลมณานุโยค (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย);1/33/165)

ดังนั้น หลักการมัชฌิมาปฏิปทา จึงเป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด โดยการปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ประการ ปฏิบัติทำให้มรรคเกิดขึ้นในชั้น อริยมรรค 4 ขจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปได้อย่างถาวร ปัจจัยที่ทำให้พระภิกษุผู้เป็นอามิสทายาท เหตุที่ยกเฉพาะกิเลสโลภะ โทสะขึ้นมากล่าว เพราะเป็นผลมาจากเหตุคือพระภิกษุผู้จะเป็นอามิสทายาท เริ่มจากที่มีอาการหลงในลาภสักการะ ที่เกิดจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่นำมาถวายทานอันประณีต โลภะที่มีลักษณะละโมภจึงเกิดขึ้น เหตุเพราะจากการได้ปัจจัยไทยธรรมทั้งหลายที่ถูกต้อง ส่วนโทสะ มีลักษณะมีความประทุษร้าย เกิดขึ้นต่อพระภิกษุ หากเมื่อใดไม่ได้เครื่องไทยธรรม หรือได้มาแต่ไม่ถูกต้อง ภาวะอาการก็จะแสดงออกมาด้วยความเครียดแค้น ที่เป็นลักษณะของโทสะ ภายในจิต และล้นออกมาทางกาย วาจาที่ขาดการสำรวม ธรรมทั้งหลายที่เกิดเป็น อามิสทายาท ธรรมนั้นเป็นรากเหง้าแห่งตัณหา 9 ให้บริบูรณ์ได้เพราะโลภะ ย่อมยังความตระหนี่ 5 ทำให้บริบูรณ์ได้เพราะ โทสะ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย);1/33/164) ธรรมมีตัณหาเป็นมูลเหตุ 9 ประการ(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อง.นวก. (ไทย); 23/23/480-481; ที.ม. (ไทย); 10/103-112/61-64) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพราะอาศัยตัณหา การแสวงหาจึงเกิดขึ้น
2. เพราะอาศัยการแสวงหา การได้จึงเกิดขึ้น
3. เพราะอาศัยการได้ การวินิจฉัยจึงเกิดขึ้น
4. เพราะอาศัยการวินิจฉัย 4 ประการ

วินิจฉัย 4 ประการ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม. (ไทย); 2/103/139-140) คือ 1) ญาณวินิจฉัย ได้แก่ รู้การตกลงใจว่าเป็นสุขหมั่นประกอบความสุขภายใน, 2) ตัณหาวินิจฉัย ได้แก่ ตัณหาวินิจฉัย 108, 3) ทิฎฐิวินิจฉัย ได้แก่ ทิฎฐิ 62, 4) วิตักกวินิจฉัย ได้แก่ ฉันทะที่เป็นเหตุเกิดแห่งวิตก หมายถึงวิตกวินิจฉัยเท่านั้น เพราะแม่ได้ลาภ ก็วินิจฉัยถึงสิ่งที่น่าปรารถนา และสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา วินิจฉัยถึงสิ่งที่ดีและไม่ดีด้วยวิตกทั้งนั้นว่า สิ่งนี้มีแก่เรา สิ่งนี้มีแก่ผู้อื่น เราใช้สิ่งนี้ เราดเว้นสิ่งนี้ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม. (ไทย);2/103/140) ฉันทราคะ หมายถึงราคะที่มีกำลังอ่อน ไม่ใช่ราคะที่มีกำลังกล้า เกิดขึ้นเมื่อถูกอกุศลวิตกครอบงำ จึงเกิดขึ้น

5. เพราะอาศัยฉันทราคะ ความหลงใหลจึงเกิดขึ้น
6. เพราะอาศัยความหลงใหล ความหวงแหนจึงเกิดขึ้น

7. เพราะอาศัยความหวงแหน ความตระหนี่จึงเกิดขึ้น
 8. เพราะอาศัยความตระหนี่ การรักษาจึงเกิดขึ้น
 9. เพราะอาศัยการรักษา บำปอกุศลธรรมหลายประการ คือการถือท่อนไม้ การถือศีลตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การพูดขื่นมึง ฎ การพูดส่อเสียด การพูดเท็จ จึงเกิดขึ้น
- ความตระหนี่ 5 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อด.ปญจก. (ไทย); 22/254/394; ชุ.ม. (ไทย); 29/9/21) มีรายละเอียดดังนี้ 1) ความตระหนี่อวาสา 2) ความตระหนี่ตระกูล 3) ความตระหนี่ลาภ 4) ความตระหนี่วรรณะ 5) ความตระหนี่ธรรม ในความตระหนี่ 5 ประการ ความตระหนี่ เป็นธรรมน่าเกลียดที่สุด

หลักการมัชฌิมาปฏิบัติ

หลักการมัชฌิมาปฏิปทานั้นก่อให้เกิดจักขุ หมายถึงปฏิปทานั้นย่อมเป็นไปเพื่อเห็นสัจจะทั้งหลาย ก่อให้เกิดญาณ หมายถึงปฏิปทานั้นย่อมเป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อรู้สัจจะทั้งหลาย เพราะทำความรู้แจ้ง เป็นไปเพื่อสงบระงับกิเลสที่มีรากะเป็นต้น ปฏิปทานั้นย่อมเป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อยิ่ง เพราะแสดงความเป็นสัจจะทั้ง 4 มรรคชื่อว่า สัมโพธิะ คือการตรัสรู้ มรรคนั้นย่อมเป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อตรัสรู้ เป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อประโยชน์แก่การตรัสรู้ มรรคเป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อประโยชน์แก่มรรค เพราะทำกิจที่มรรคพึงกระทำ ธรรมชาติที่ไม่มีปัจจัยชื่อว่า พระนิพพาน มรรคเป็นไปพร้อมเพรียงเพื่อนิพพาน (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.ม. (ไทย); 1/33/165) ปัจจัยที่ทำให้พระภิกษุผู้เป็นอามิสทายาทจึงเกิดจากอุปกิเลส 16 จรมามีอำนาจครอบงำจิตปกติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติสำหรับปุถุชน แต่ในกรณีพระภิกษุสงฆ์ มีการศึกษาด้านปริยัติที่รู้จักกิเลสเป็นอย่างดี เหตุที่เป็นอามิสทายาทเพราะยังขาดการปฏิบัติที่ดีพอ จนผลอสติสัมปชัญญะให้อุปกิเลสเข้ามามีอำนาจครอบงำ โดยการขาดการสำรวจพิจารณาขณะที่ได้ลาภสักการะ เห็นสิ่งที่ชอบก็พอใจจนเกิดโลภะ เมื่อไม่ได้ลาภสักการะ ก็เกิดโทสะ บุคคลที่ยังฝึกตนไม่ถึงพร้อม ย่อมแพ้วพายต่อกิเลสได้ หลักการมัชฌิมาปฏิบัติ เป็นหนทางสายกลาง เป็นหนทางเดียว ที่นำไปสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ภายใต้กรอบวิธีปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8

หลักการปฏิบัติให้เป็นอัมมทายาทคือ มัชฌิมาปฏิบัติ ที่ปรากฏในอัมมทายาทสูตร หลักการดำเนินตามทางสายกลาง พึงปฏิบัติตามมรรค แล้วยอมไม่เข้าใกล้ที่สุด 2 ประการคือ โลภะ กับโทสะ ที่เหล่าภิกษุทั้งหลายเพิกเฉยต่อความเพียร วิธีปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 จึงมีไว้เพื่อบรรเทา ลด ละอุปกิเลส 16 ชนิด เมื่อใดเกิดผัสสะจากการได้ หรือไม่ได้ลาภสักการะ ทำให้เป็นอามิสทายาท

วิธีการปฏิบัติเป็นอัมมทายาท

วิธีการปฏิบัติให้เป็นอัมมทายาท ที่ปรากฏอยู่ในอัมมทายาทสูตรคือ เหตุที่ทำให้เหล่าพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเป็นอามิสทายาท คือ 1) กามวัตถุ ที่เป็นลาภสักการะ, 2) กิเลสวัตถุ จิตที่ยังฝึกตนไม่ดีพอจนถูกอุปกิเลสเข้าครอบงำจิต พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียก มรรค ว่ามัชฌิมา ตรัสเรียกปฏิบัติ เพราะบุคคลทั้งหลายพึงปฏิบัติเป็นอัมมทายาท เป็นไปเพื่อความหมดจดแห่งทัศนะ คือทางนี้เท่านั้น มิใช่ทางอื่น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.ธ. (ไทย); 25/274/117) มรรคนี้ชื่อว่า อริยะ เพราะห่างไกลจากกิเลสทั้งหลาย มีองค์ 8

1. เหตุที่เกิดจากอุปกิเลสแห่งจิตครอบงำจิตเกิดเป็นอามิสหยาต

ภิกษุผู้เป็นอามิสหยาต เมื่อไม่ได้ลาภสักการะ ย่อมโกรธภิกษุอื่นผู้มีลาภ โกรธจึงเกิดขึ้น เมื่อความโกรธเกิดขึ้นหลายครั้งจึงเรียกว่า อุปนาหะ เมื่อโกรธ และผูกโกรธอยู่ ย่อมลบถู่คุณของภิกษุอื่นผู้มีลาภ ถือว่าเป็นคู่แข่ง มักจะ และปสาสะเกิดขึ้น จึงริษยาประทุษร้ายในลาภสักการะ อิสสาเกิดขึ้น (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 1/33/169-170) เมื่อใดภิกษุผู้เป็นอามิสหยาตมีสมบัติเก็บไว้ ย่อมเกิดมัจฉริยะ ความตระหนี่ขึ้นกับพระภิกษุรูปอื่น เหตุเพราะลาภเป็นเหตุจึงพยายามปกปิดโทษเรียกว่า มายา บางครั้งย่อมประกาศคุณของตนต่อผู้อื่น แม้จะไม่มี เพื่อหวังลาภสักการะ สาถะยยะเกิดขึ้น แต่เมื่อการกระทำสำเร็จผลได้ลาภสักการะ ย่อมทำให้เป็นคนกระด้าง ไม่อ่อนโยน ว่ากล่าวไม่ได้ ถัมภะ เกิดขึ้น เมื่อมีผู้กล่าวตักเตือน ด้วยคำกล่าวเหล่านั้น จึงทำให้จิตแข็งดีเกิด สารัมภะขึ้น ด้วยความหวัต่อจึงสำคัญตนว่าดีกว่าคนอื่นเกิดเป็น มานะเมื่อเกิดการดูหมิ่นผู้อื่นขึ้น จนมีมานะมากชื่อว่า มานะ และอติมะ เมื่อขาดสติมัวเมาจนประมาท ในวัตถุทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่า มทะ และปมาทะ

รู้จักอุปกิเลสได้ด้วยการศึกษาสิกขา 3

สิกขา 3 ทำให้มารู้ชัดถึงเหตุ ต้นเหตุ ปัจจัยเห็นโทษในกามทั้งหลาย 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.ม. (ไทย); 29/10/48-49) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2557) มีทัศนะในการจำแนกอริยมรรคมีองค์ 8 ลงในไตรสิกขาได้ ดังนี้ 1) สัมมาทิฐิ, 2) สัมมาสังกัปปะ จัดลงหมวดปัญญา 3) สัมมาวาจา, 4) สัมมากัมมันตะ, 5) สัมมาอาชีวะ จัดลงหมวดศีล 6) สัมมาวายามะ, 7) สัมมาสติ, 8) สัมมาสมาธิ จัดลงหมวดสมาธิ ศีลเป็นกรอบความประพฤติปฏิบัติมีความละเอียดไปตามลำดับ สมาธิ คือการอยู่ในองค์ภาวนา 2 คือสมถภาวนา เป็นไปเพื่อความสงบของจิต วิปัสสนาภาวนา เป็นไปเพื่อให้เกิดปัญญา รู้ชัดเท่าทันขณะอุปกิเลสจรมารกระทบ แล้วจึงละด้วยมรรค

2. กระบวนการละอุปกิเลส

การละอุปกิเลสแบ่งออกได้ 2 ประการ (พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 1/72/264-265) คือ

1. กิเลสปฏิบัติภาวียา คือละตามลำดับกิเลส

2. มัคคปฏิบัติภาวียา คือละตามลำดับมรรค

2.1 กิเลสปฏิบัติภาวียา คือการละตามลำดับกิเลส อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 6 อภิชฌาวิสมโลภะ, ถัมภะ, สารัมภะ, มานะ, อติมานะ, มทะ อนาคตามิมรรคละกิเลสได้ 4 พยาบาท, โกรธ, อุปนาหะ, ปมาทะ โสดาปัตติมรรคละกิเลสได้ 6 มักษะ, ปสาสะ, อิสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาธุยยะ

2.2 มัคคปฏิบัติภาวียา คือละตามลำดับมรรค โสดาปัตติมรรคละกิเลสได้ 6, อนาคตามิมรรคละกิเลสได้ 4, อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 6

3. ข้อปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ

1) สัมมาทิฐิ มีความเห็นชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาทิฐิ และอวิชา 2) สัมมาสังกัปปะ มีความฝักใจชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาสัมมาสังกัปปะ 3) สัมมาวาจา มีการกำหนดถือเอาโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาวาจา 4) สัมมากัมมันตะ มีสัมปยุตตธรรมให้เกิดขึ้นโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉากัมมันตะ 5) สัมมาอาชีวะ มีความผ่องแผ้วโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาอาชีวะ 6) สัมมาวายามะ มีความระคองจิตโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาวายามะ 7) สัมมาสติ มีความปรากฏโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาสติ 8) สัมมาสมาธิ มีความตั้งมั่นโดยชอบเป็นลักษณะ ย่อมละมิจฉาสมาธิ และความฟุ้งซ่าน ในทัศนะของพระพุทธโฆสเถระ (2562) มรรคญาณเปรียบเสมือนดวงประทีปที่ไฟเผาไหม้ใส่น้ำมัน เฉากเช่นโยคีทำนิโรธเป็นอารมณ์ แล้วบรรลุ รู้แจ้งด้วยปัญญา

แนวทางปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ในมหานิทานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงไว้ 2 แนวทาง หรือภาวนา 2 หมายถึงแนวทางปฏิบัติที่ 1 การเจริญสมถภาวนาให้จิตสงบจากกิเลสเป็นจิตปกติ ประภัสสรที่เรียกว่า ฌาน ให้เป็นฐาน แล้วน้อมจิตเจริญวิปัสสนาภาวนาให้เกิดปัญญาที่เรียกว่า ญาณ มีสภาวะอาการละเอียด ลึกซึ้งไปโดยลำดับจนสำเร็จประโยชน์ ผู้สำเร็จในแนวทางนี้เรียกว่า ผู้เป็นอุภโตภาควิมุตต แนวทางปฏิบัติที่ 2 คือเจริญวิปัสสนาจนสำเร็จประโยชน์ ผู้เป็นปัญญาวิมุตต ผู้หลุดพ้นด้วยกำลังปัญญา ไม่ได้บรรลุสมาธิขั้นสูง คือวิโมกข์ 8 อามิสหายาท ที่เกิดจาก 1) กามวัตถุ ที่เป็นลาภสักการะและ 2) กิเลสวัตถุ จิตที่ยังฝักตนไม่ดีพอจนถูกอุปกิเลส 16 เข้าครอบงำจิตเห็นลาภสักการะเป็นสิ่งเจริญจิต เมื่อปฏิบัติตามวิธีมรรคมีองค์ 8 ข้อ จึงรู้ชัดในอุปกิเลสภายใต้ครอบงำ 3 ศีล สมาธิ ปัญญามีความละเอียดลึกซึ้งตามลำดับ หลักการมีขมิมาปฏิบัติ และวิธีการใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาตนจนถึงฝั่งวิมุตติ

ตัวอย่างวิธีปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมอบวิธีปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ดังที่ปรากฏในธัมมททายาทสูตร การปฏิบัติตามวิธีการปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 โดยเฉพาะในข้อที่ 7) สัมมาสติ และข้อ 8) สัมมาสมาธิคือ การเจริญภาวนา 2 ประการคือ สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา โดยเป็นส่วนสำคัญ ธรรมทั้งหลายสัมพันธ์ระหว่างกัน ในทุกข้อปฏิบัติทั้ง 8 ประการ เมื่อใดบุคคลปฏิบัติตามก็จะทำให้เกิดภาวะอาการจิตว่างสงบที่เรียกว่า ฌาน เป็นฐานน้อมนำจิตไปสู่การพิจารณาในวิปัสสนา หนทางนำไปสู่ปัญญารู้แจ้ง จากการรู้แจ้งในภาวะอาการที่เกิดจากการปฏิบัติที่เรียกว่า ญาณ หมายถึงปัญญารู้แจ้ง รู้ชัดในภาวะอาการ จากการปฏิบัติ ในปัจจุบันที่น้อมนำปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่เห็นผลในทางปฏิบัติอย่างแพร่หลาย ดังนี้

1. สมถภาวนา คืออุบายทำให้จิตสงบ เมื่อจิตสงบทำฌาน 4 ให้เกิดขึ้นเป็นฐาน แล้วน้อมไปสู่การเจริญวิปัสสนาภาวนา เช่นการปฏิบัติภาวนาในแบบ พุทโธ สายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

2. วิปัสสนาภาวนา คือการพิจารณาธรรมรู้ภาวะอาการตามความเป็นจริง เกิดเป็นปัญญารู้แจ้ง รู้ชัดในการปฏิบัติที่เรียกว่า ญาณ หรือบางสายปฏิบัติจะใช้ปัญญาโดยตรงในการปฏิบัติพิจารณารู้ภาวะอาการเพียงใช้สมาธิเล็กน้อยที่เรียกว่า ขณิกสมาธิ ปฏิบัติทำให้เกิดปัญญารู้แจ้ง รู้ชัดในภาวะอาการธรรมที่ปรากฏในการ

ปฏิบัตินำมาพิจารณา เช่นการปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวทางมหาสติปัฏฐาน 4 (แบบพอง-ยุบ), การพิจารณาโดยการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการพิจารณาจากกระแสธรรมปฏิจจสมุปบาท ในรูปแบบปฏิบัติ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น

พระเทพสิทธิมนี (โชดก ญาณสิทธิ) (2548) ระบุวิธีปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ด้วยการปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนา อรรถาธิบายตามแนวทางมหาสติปัฏฐาน 4 (แบบพอง-ยุบ) เกิดผลในการลดบรรเทา ละกิเลส ไว้ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ คือเห็นอริยสัจ 4 ขณะท้องพอง ท้องยุบ เจตสิกเกิดพร้อมจัดเป็นทุกขสังข ตัณหาขุสย ในชั้นธัมมทาน เหตุให้วนอยู่ในวิภูฏสงสารเป็นสมุทัยสังข ทุกข์ สมุทัยดับลง จัดเป็นนิโรธสังข อริยมรรคกำหนดรู้ ทุกข์ ละสมุทัย มีนิโรธเป็นอารมณ์ จัดเป็น มัคคสังข

2. สัมมาสังกัปป คือดำริออกจากรูปนาม ขณะภาวนาพองหนอ ยุบหนอ ความโลภ ความโกรธไม่เกิด ชื่อว่าออกจากกิเลส ละกิเลสด้วยตทังคปหาน วิกขัมภนปหาน จัดเป็น ความดำริชอบ

3. สัมมาวาจา คือขณะอยู่ในองค์ภาวนาไม่ได้พูดหยาบ ไม่ได้พูดเท็จ ไม่ได้พูดส่อเสียด ไม่ได้พูดเพ้อเจ้อจัดเป็น วาจาชอบในองค์มรรค

4. สัมมากัมมันโต คือขณะอยู่ในองค์ภาวนา เป็นการกำลังทำงานด้วยการเจริญภาวนา จดจ่ออยู่กับรูปนาม พระไตรลักษณ์ กายทุจริต 3 ไม่มี จัดเป็นการงานชอบในองค์มรรค

5. สัมมาอาชีโว คือขณะที่อยู่ในองค์ภาวนามีศีล สมาธิ ปัญญาอยู่กับไตรสิกขาจัดเป็น เป็นอยู่ชอบในองค์มรรค

6. สัมมาวาจาโม คือขณะอยู่ในองค์ภาวนามีความเพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิด ละบาป บำเพ็ญกุศล รักษากุศลให้คงอยู่ เจริญยิ่งขึ้นไปถึงมรรค ผล นิพพาน เรียกว่า ความเพียรในองค์มรรค

7. สัมมาสติ คือระลึกอยู่ในสติปัฏฐาน 4 ในขณะที่เจริญภาวนาว่า พองยุบ สติปัฏฐาน 4 มีอยู่ครบบริบูรณ์ จึงเรียกว่า ระลึกชอบในองค์มรรค

8. สัมมาสมาธิ คือเจริญฌาน ได้แก่ลักขณูปนิชฌาน คือเพ่งรูปนาม พระไตรลักษณ์ จึงเรียกว่า ตั้งใจชอบในองค์มรรค

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2545) ระบุวิธีปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ในแบบการเจริญวิปัสสนาภาวนา ด้วยการพิจารณาตามความเป็นจริงด้วยการป้องกันที่ผัสสะ คือการมีสติรู้เท่าทันกระแสปฏิจจสมุปบาท รู้ว่ามีอุปกิเลส 16 ชนิดเมื่อมากระทบโดยการสัมผัสด้วยการไม่ยึดมั่นอุปาทาน แล้วตัดกระแสให้ดับชั่วคราวลงไป ด้วยหลักการวิปัสสนาภาวนา คือเมื่อรู้แล้วก็ไม่ไปยึดติด ไม่พิจารณาต่อ โดยหมั่นปฏิบัติอยู่เสมอให้ชิน จนเกิดเป็นนิสัยถาวร สุดท้ายก็จะมีอาการว่างจากอึดติดตัวตนที่เราเรียกว่า ตัวกู ของกู

โดยแนวทางปฏิบัติในปัจจุบันมีอยู่หลายสาย แต่นำหลักการมาจากพระพุทธพจน์ที่ทรงสอนไว้ นำมาปรับให้ผลที่เข้ากับจริตของผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดผลตามที่ต้องการในแต่ละสายปฏิบัติ ในวิธีปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ มีความสัมพันธ์ในธรรมทั้ง 8 ข้อดำเนินไปโดยสอดคล้อง ธรรมทั้งหลายเกี่ยวพันกัน ปิดกัน กิเลสทั้งหลายไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะไม่มีช่องว่าง เมื่อเกิดก็รู้ เห็นจริงก็ดับไป โดยวิธีการบรรเทา ลด ละ

กิเลสต้องปฏิบัติให้ชิน ให้เป็นนิสัยถาวร เมื่อมีสติกำหนดอยู่บนฐานทั้ง 4 คือกาย เวทนา จิต ธรรม เมื่อกิเลสใหม่ไม่มาสะสมอีก กิเลสเก่าก็ทยอยสลายออกมา ความเป็นอริยบุคคล ก็พัฒนาไปในทุก ๆ วันจนถึงเป้าหมาย ในที่สุด การที่มีหลักการมัชฌิมาปฏิปทา มีวิธีการมรรคมืองค์ 8 จึงเป็นไปเพื่อพัฒนาจิต พัฒนาพฤติกรรมของ ปุถุชน ให้เป็นอริยบุคคล

วิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุคมคติ

ผลการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุคมคติพบว่า เหตุที่ทำให้เกิดอามิสทายาทใน บุคคล เกิดจากอุปกิเลส 16 ชนิด โดยลักษณะสามารถเกิดขึ้นกับจิตเดิมได้ง่าย มักจรเข้ามาครอบงำเมื่อบุคคล ชาติสติสัมปชัญญะ ผลจึงทำให้จิตปกติให้มัวหมอง เกิดเป็นอวิชชา เกิดกระแสความทุกข์ขึ้นมาในพระภิกษุที่พึง พอใจในลาภสักการะ จึงเกิดเป็นโลภะขึ้นมาในจิต และพระภิกษุที่ไม่พึงพอใจที่ไม่ได้ลาภสักการะเกิดเป็น เป็นโมหะขึ้นมาในจิต ถูกกิเลสมากมายปิดบังไว้ ดำรงตนอยู่ตามอำนาจกิเลส ลาภสักการะที่เกิดขึ้นทาง อายุตนะสัมผัส แล้วก่อให้เกิดตัณหาขึ้นมา การศึกษาหลักการมัชฌิมาปฏิปทา ภายใต้กรอบสิกขา 3 คือ 1) อธิศีลสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา ทำให้มารู้ชัดถึงเหตุ ต้นเหตุ ปัจจัยเห็นโทษในกามทั้งหลาย ด้วยวิธีปฏิบัติอริยมรรคมืองค์ 8 ประการ โดยอริยมรรค 4 สามารถละกิเลสได้เด็ดขาดคือ โสดาปัตติมรรคละ กิเลสได้ 6 ประการ มกฺขะ, ปหาสะ, อิสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาธูยยะ อนาคามีมรรคละกิเลสได้ 4 ประการ พยาบาท, โภชะ, อุปนาหะ, ปมาทะ อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 6 ประการ อภิชฌาวิสมโลภะ, ถัมภะ, สारัมภะ, มานะ, อติมานะ, มทะ

เหตุที่เกิดจากเหล่าพระภิกษุทั้งหลาย ที่ไม่สนใจในการเพียรปฏิบัติ ถึงแม้จะแสวงหาความรู้ทางปริยัติ จนมีความรู้ถึงที่สุด แต่หลักการทางพระพุทธศาสนานั้น ผลจากการศึกษาทางปริยัติ แล้วต้องปฏิบัติถึงจะเข้าใจ สภาวะ อากาโรที่ก่อกำเนิดขึ้นจนทำให้เข้าใจอย่างแท้จริง ที่เรียกว่า ปฏิเวธ พระธรรมเป็นเพียงเครื่องมือที่นำไปสู่ ความเข้าใจอย่างแท้จริง ไม่สามารถเข้าใจอย่างแท้จริงได้จากการอ่าน เมื่อเหล่าพระภิกษุทั้งหลายเข้าใจอย่าง แท้จริงถึงเหตุ ที่จะนำไปสู่ผลที่เกิดขึ้น จึงไม่ต้องมีข้อบังคับที่เรียกว่า ศีล ที่ต้องคอยรักษาไว้ ผู้ปฏิบัติที่ขัดเกลา ตนเองให้ถึงพร้อมแล้ว ย่อมจะเห็นอาการตนเอง และอาการของผู้อื่น โดยจะไม่ละเมิด ไม่กระทำให้เกิดผลที่ เป็นวิบากกรรมที่จะตามมาไม่รู้จักจบสิ้น

ผลการปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุคมคติ จึงเป็นไปตามเป้าหมายปลายทางสอดคล้องกันกับ หลักการบำเพ็ญอริยวัชสปฏิปทาในพระพุทธศาสนา มีความแตกต่างกันตรงที่ปลายทางของตัวบุคคลที่อธิษฐาน ในแดนพุทธภูมิ หรือไม่ประสงค์ แต่เป็นไปเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น ขั้นตอนวิธีการการดำเนินชีวิตของเหล่า พระภิกษุสงฆ์ ผู้เป็นเหล่าศากยบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงอาศัยเพียงปัจจัย 4 เป็นสิ่งเลี้ยงอัตภาพ (1) จีวร (2) บิณฑบาต (3) เสนาสนะ (4) คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ในมุมมองนี้พระมหาวีรธน์ อาจารย์สุโก และคณะ, 2562. ให้ทัศนะต่อประเด็นนี้ไว้ว่า โดยปัจจัย 4 ต้องไม่เป็นการมอมเมาด้วยกิเลสให้เจริญ แต่ไม่น้อยจน ตนเองนั้นเดือดร้อน อริยประเพณี จำแนกเป็น 4 ประการ คือ (1) ความสันโดษด้วยจีวร (2) ความสันโดษด้วย บิณฑบาต (3) ความสันโดษด้วยเสนาสนะ (4) ความยินดีในการเจริญกุศล และละอกุศล หรือความยินดีด้วย

ภาวนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.ม. (ไทย); 29/14-28/17-26) ในสัพพสาสูตร ระบุไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรื่องปัจจัย 4 ในความจำเป็นของเหล่าพระภิกษุสงฆ์ว่า อาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย จีวร เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน ยุง แดด ปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิดความละอาย บิณฑบาต ไม่ใช่เพื่อหลงใหลรส เพื่อรูปกาย เพื่อผิวพรรณ แต่เพียงเพื่อกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อบำบัดความหิว เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ เสนาสนะ เพื่อป้องกันอันตรายในฤดู เช่นฝนตก ฟ้าผ่า คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เพื่อบรรเทาเวทนาที่เกิดจากอาพาธต่าง ๆ

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ผลการปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุดมคติ หากปุถุชน หรือบรรพชิตได้เข้าใจหลักการของทางสายกลาง ด้วยวิธีปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ภายใต้กรอบการประพฤติปฏิบัติในสิกขา 3 ตั้งมั่นในการเพียรปฏิบัติ ย่อมเป็นปัจจัยทำให้อริยมรรค 4 เกิดขึ้น เพื่อขจัดอุปกิเลส 16 ที่เป็นเศษเล็กน้อยของกิเลส 3 ให้ละได้เด็ดขาดหมดสิ้นไป หลักการ และวิธีปฏิบัตินี้จึงไม่ใช่เรื่องในอุดมคติ ไม่ไกลเกินตัว อย่างที่หลายคนคาดคิด แต่เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถลงมือทำได้ ผลที่ได้ย่อมนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตนเอง เกิดขึ้นได้ทันทีในปัจจุบัน เป็นหลักการ และวิธีปฏิบัติที่แก้ไขพฤติกรรมที่ต้นเหตุคือ อุปกิเลส 16 ประการให้ลดน้อย และหมดสิ้นไปในที่สุด ด้วยหลักการ และวิธีปฏิบัติที่ทำบุคคลให้เป็นอริยบุคคล

สรุป

หลักการ และวิธีการเพื่อเป็นธรรมทายาทในอุดมคติ ปรากฏหลักการ และวิธีการในโครงสร้าง และสาระสำคัญของธัมมทายาทสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยทายาทแห่งธรรม ในคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ 12 ฉบับแปลไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสูตรต้นตอปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ เรื่องลำดับที่ 3 ในมูลปริยาयरค เพราะความไม่รู้ในธรรม จึงไม่มีวิธีรับมือในชีวิตของปุถุชนคนทั่วไป จึงดำเนินชีวิตไปตามสัญชาตญาณ อุปกิเลส 16 ประการเป็นเหตุ ที่ทำให้จิตเดิมที่ประภัสสรต้องมัวหมองด้วยการถูกรอบงำเป็นภาวะอาการของอุปกิเลส 16 ที่เป็นโทษนำไปสู่อบาย เป็นทางเสื่อมของชีวิต เหตุเพราะกิเลสเป็นปัจจัยให้อวิชชาความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ชีวิตจึงวุ่นวาย มองโลกด้วยทัศนคติความยาก ที่นำไปสู่การหวงแหน แย่งชิง รุนแรง ทำร้ายกัน กระทำจนเคยชิน เสพอารมณ์ อุปกิเลส 16 ยึดสิ่งที่เป็นโทษไว้เป็นตัวตนเอาไว้ ประกอบด้วยอภิมหาวิสมโลภะ คือความเพ็งเล็งอยากได้สิ่งของผู้อื่น, พยาบาท คือความคิดปองร้ายผู้อื่น, โภชะ คือความโกรธ, อุปนาหะ คือความผูกโกรธ, มกขะ คือความลบหลู่คุณท่าน ปสาสะ คือความตีเสมอ อิสสา คือความริษยา มัจฉริยะ คือความตระหนี่ มายา คือมารยา สาถยยะ คือความโอ้อวด ถัมภะ คือความหัวดี้อ สारัมภะ คือความแข่งดี มานะ คือความถือตัว อติมานะ คือ ความดูหมิ่นเขา มทะ คือความมัวเมา ปมาทะ คือความประมาท เหล่านี้ล้วนเป็นกิเลสเป็นบาป เป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจ แต่ภาวะอาการเหล่านี้เกิดขึ้นบ่อยที่สุดในปุถุชนคนทั่วไปที่ไม่มีสติ สัมปชัญญะรู้ทัน ไม่ได้เรียนรู้ปฏิบัติธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงหลักการ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลาง ด้วยวิธีการปฏิบัติตามอริยมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเป็นทางเดียวที่เปลี่ยนพฤติกรรมบุคคลได้ ผลการปฏิบัติสามารถเปลี่ยนปุถุชนให้เป็นอริยบุคคลได้ในกระแสปัจจุบัน การปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 เป็นการแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นโทษที่หลงไปยึดมั่นว่าเป็นตัวเรา การปฏิบัติขัดเกลาดตนเองใหม่ลด บรรเทา และละทิ้งอุปกิเลสลงไปในที่สุด ด้วยความมุ่งมั่นภายใต้กรอบวินัยของตนเองที่เรียกว่า สิกขา 3

ปฏิบัติด้วยความเพียรเจริญกุศลธรรมอย่างต่อเนื่องจนปิดช่องทางอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้นกับจิตเดิม ปฏิบัติให้บ่อยจนเคยชิน กลายเป็นนิสัยถาวร ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 ทำให้อริยมรรค 4 เกิดขึ้นขจัดอุปกิเลส 16 ชนิดให้หมดสิ้นไปในที่สุด ดังนั้นมุมมองการปฏิบัติให้เป็นธรรมทนายาทจึงไม่ใช่เรื่องไกลเกิน จนเป็นเรื่องในอุดมคติ แต่การเริ่มลงมือศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจังด้วยความเพียร ผลที่ได้ย่อมเกิดขึ้นในปัจจุบันทันที สังเกตประเมิณผลได้ในปัจจุบัน จากกิริยาอาการที่แสดงออกมาที่เปลี่ยนไปเป็นบุคคลที่ดีดี พุทธิ ทำดีในสังคมหมู่มนุษย์

บรรณานุกรม

- กรรมนิการ์ ชาวเงิน และนันทพล โจรจนโกศล. (2561). การพัฒนาคุณภาพมรรคมืองค์ 8 ของบุคคลตามหลักพระพุทธานุศาสนานุเถรวาท. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 2(2), 144–229.
- พระเทพสิทธิมนูณี (โชดก ญาณสิทธิ). (2548). *วิปัสสนากรรมฐาน (มหาสติปัฏฐาน)*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิกจำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2545). *ตัวกูของกู ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพุทโธสมเถระ. (2562). *คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิรัตน์ อาจารย์สุภ และคณะ. (2562). การวิเคราะห์อริยวังสปฏิปทาในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 7(2), 443-452.
- พระรณชัย กิตติธาโณ (สงศรี). (2561). *การประยุกต์หลักใช้อริยมรรคมืองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธานุศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (พล อาภากร) และปรีวิฑูมิ ภิญญโณสินวัฒน์. (2558). พระธรรมทนายาท: เครื่องช่วยพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อการพัฒนาสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 18(1), 119-124.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. (2559). พระสงฆ์ทำผิดพระวินัย และกฎหมาย: จุดอ่อน และวิธีแก้ไข. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 23(2), 19-21.
- สมเด็จพระพุทโธสมาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 8*. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.